

LESING I KONTEKST: Litteratur fra 1800-tallet

Arbeid med et utdrag fra *Amtmannens døtre* (1854-1855) av Camilla Collett

Førlesningsoppgave:

Presskriv i 2 minutter. Hva la du merke til da du kom inn i klasserommet? Hva tror du kan ha skjedd?

Amtmannens døtre

Romanutdrag

Om teksten: I *Amtmannens døtre* møter vi hovedpersonen Sofie, som opplever at to eldre søstre har måttet inngå ekteskap mot sin vilje. Dette utdraget er et utsnitt fra Sofies dagboknotater. Her forteller hun hvordan søsteren Louise blir giftet bort til Caspers, familiens huslærer, enda hun elsker en annen.

Ja, Louises skjebne har jeg tatt meg ganske annerledes nær. At hun kunne gjøre dette! Hvor jeg hatet denne Caspers ... Han var yngre og smukkere enn Broch, hadde et såkalt «godt hode» og en slags muttervitz som han idelig øvet: Men disse egenskaper tjente kun til å sette hans råhet og innbilskheter i et sterkere lys. Mor og mine voksne søstre behandlet han alltid plumpt og uærbødig, og han skammet seg ikke ved å innprente i Edvard den grunnsetning at alle kvinner var et slags underordnede vesener som ingen bedre behandling fortjente. Det bar ypperlige frukter; Edvard ble fra en ganske snill gutt mot oss søstre tyrannisk og uartig. Ikke dess mindre forelsket hr. Caspers seg i Louise og nedlot seg til å begjære hennes

hånd. Aldri glemmer jeg den dag. Om morgenen hadde han skrevet et frierbrev. Ved bordet var alle tause. Louise så blussende ned på sin tallerken og rørte ikke sine yndlingsretter, som – jeg vet ikke om tilfeldig – var brakt på bordet den dagen. Mor så høytidelig ut, og da vi reiste oss fra bordet, hjalp Caspers henne å sette stolen bort. Om ettermiddagen talte mor om kvinnens bestemmelse og hva barn skylder sine foreldre. Jeg forsto da hva som var på ferde; jeg visste også hva Louise ville svare; jeg visste at hun elsket en annen. Hun hadde aldri sagt det; men jeg visste det likevel. Jeg var gått slik inn i denne stumme kjærlighet med henne at den var blitt liksom min egen. Jeg skiftet farge liksom hun ved hans navn, skjønt jeg aldri hadde sett ham.

Natten etter denne høytidelige dag våknet jeg ved at hun lå og undertrykte sin hulken. «Er du våken, Sofie?» spurte hun. Har hun villet åpne meg sitt hjerte, eller var det av frykt for å røpe det? Jeg trodde det siste og lot som jeg sov. Men da det ble stille, sto jeg opp og listet meg bort til hennes seng. Hun sov. Her satt jeg til den lyse morgen; jeg torde ikke forlate min post, jeg måtte overbevise meg om at hun sov trygt, som om jeg kunne skjerme hennes søvn. Dagen etter ble det forkynt at hun var forlovet med Caspers. Da snek jeg meg ut av stuen, fór nedover engene og skjulte meg i det tykkeste av skogen. Her gråt jeg bitterlig.

(...)

Når jeg så Caspers vise Louise kjærtegn, forekom det meg at hun led en offentlig beskjemmelse. Jeg kunne ikke tåle det; jeg ble opprørt på min stakkars søsters vegne; jeg kunne ikke holde det ut inne i huset, men skjulte meg i skogen og i grotten.

(...)

Imidlertid nærmet seg den fryktelige dag da Louise skulle vies til Caspers. Jeg trodde bestandig at himmelen ville la det skje et under-verk for å forhindre det. Det skjedde intet underverk, uten at det skulle være at Louise var forunderlig fattet. Det smertet meg mer enn det gledet meg. Enten jeg ville eller ikke, måtte jeg være med i kirken. Her så jeg Louise stå for alteret med den mannen som hun verken elsket eller aktet, og som siden har gjort henne så grenseløst ulykkelig.

Men etter høytideligheten, da ingen spurte etter meg, ilte jeg ned til grotten. Siden Louises forlovelse hadde jeg neppe sett min dukke Louise. For siste gang tok jeg henne fram. Jeg talte ikke mer til henne, for hun var jo død. Hun skulle, hun måtte være død. En slik nedverdiggelse torde hun ikke overleve. Og så tok jeg da den lille døde og iførte henne hvite klær, la henne i kisten og satte den inn i det dypeste av nisjen. Seks små vokslys brant i malte tinnstaker, og likesom de gamle skrinla sine døde med alle deres jordiske skatter, tok jeg hennes klær og kostbarheter og alt mitt leketøy og gjemte der inne. Da alt var i orden, kysset jeg henne og gråt så oppriktige tårer over henne som om det kunne ha vært min søster. Deretter murte jeg åpningen helt til med leire og steiner, og et nytt lag jord og mose skjulte aldeles sporene. Hva som her var gjemt, skulle aldri, aldri mer komme for dagens lys. Jeg følte at jeg murte min barndom inn med det samme. Utmattet på legeme og sjel kom jeg hjem og snek meg opp på mitt værelse.

(...)

Og det er sant at hermed endte min barndom, og et nytt avsnitt av mitt liv begynte.

Lesestopp med skriveøvelse:

Tenk tilbake på et øyeblikk der du innså at et nytt avsnitt av ditt eget liv begynte. Beskriv dette øyeblikket.

Den tomhet, den ensomhet som inntrådte i vårt hus etter at begge mine søstre hadde forlatt det, var også vel skikket til å nære den triste retning mine tanker hadde tatt. Mor hadde nok hatt alvorlige kamper med dem å bestå før enn de føyde seg. Hun trodde at det derfor var nyttig i tide å bearbeide sine andre døtre for om mulig å forebygge hos dem hva hun kalte «romangriller». Så hørte jeg da i rene, tørre ord uttale hva jeg med skrekk hadde ant, at det nesten aldri faller i en kvinnes lodd å ekte den hun elsker; og likevel er det hennes bestemmelse å ekte noen da den ugifte stand er den aller sørgeligste.

«I denne henseende er dere alle prinsesser,» sa hun. Jeg svimlet mellom disse tilstandene ... Å giftes bort uten noen tilbøyelighet, å slynges slik ved en dunkel makt viljeløs og likevel frivillig inn i en ganske annen, uelsket tilværelse! Og hvis man nå elsket en annen? ... Arme Louise! ...

O Gud, la meg ikke elske som hun! ... Uttørk denne kilde i min sjel! ... La meg unngå skjebnen! Jeg vil leve alene – alene til mitt livs ende, aldri elske, aldri ekte noen. Denne barnlige bønn var kanskje latterlig; men ennå kan jeg ikke le av den.

(...)

Den enslige stand begynte å få en slags hellig betydning for meg. Undertiden var den likevel visst en sterk, fri sjels eget valg. Når jeg kom sammen med de gamle jomfruene i bygden, iakttok jeg dem med spent interesse. Akk, de var lite skikket til å gjøre ideen vakker eller oppbyggende. Hvilket øde liv! Deres tanker og anskuelser om enhver ting, hvor pertentlig bornerte, hvor forsteinet! Hvor ynkerverdige deres beskjeftigelser! Gamle jomfru Møllerup har i de siste ti år uavlatelig strikket på en strømpe og rekket den opp igjen, og denne straff som minner forferdelig om danaidenes, har hun pådratt seg, sier mor, fordi hun var dårlig nok til å avslå noen gode tilbud «for en grilles skyld». En gammel kone som går i barndommen, kan kanskje utfylle sitt liv med å strikke, strikke evinnelig, men tro om hun ville rekke opp igjen? Jeg tror det ikke ... hun har vel hatt barn ... Over alle disse enslige, forlatte vesener det samme preg, jeg vet ikke av hva ... av en gammel jomfru. O Gud, kunne ikke denne tilværelsen gjøres vakrere? Lær meg det, lær meg å bære, å fylle den! Jeg vil lese, jeg vil lære, jeg vil arbeide natt og dag.

Den gang hadde jeg alt lest mye, men overflatisk og uten noe valg. Det var ting som mer slappet enn beriket min sjel. Men selv ved et bedre valg savnet jeg hovedbetingelsene for å forstå og tilegne meg det leste: Jeg manglet kunnskaper. En

glødende iver for å lære noe grep meg. Under den forrige lærer, hr. Caspers, hadde jeg holdt tritt med Edvard, det vil si jeg hadde gjennomgått de første utdrag av de alminnelige skolebøkene. Nå begynte mine selvstudier; jeg leste sent og tidlig; jo mer jeg kom inn i det, jo mer vokste interessen. Men jeg skjulte mine bøker like forskrekket som Amalie sine romaner. Slik holdt jeg hemmelig tritt med Edvard inntil jeg var kommet forbi ham.

En dag ba jeg ham så vakkert å låne meg et botanisk verk som jeg visste han hadde i sin reol; jeg ville bare se bildene, sa jeg. Men han ytret hånlig: «Du behøver ikke å anstrenge deg med å lære noe slikt; Caspers sier at fruentimmer bare er skapt til å styre huset for mennene, og at man burde sette alle lærde damer i dårekisten.» Det ga likevel ikke min lærelyst noe støt. «Det er ikke for mennenes skyld, det er for min egen jeg lærer.»

Utdrag fra romanen Amtmannens døtre av Camilla Collett.

Etterlesningsoppgave:

Natten etter at Hr. Caspers har skrevet et frierbrev til Louise, våkner Sofie av at søsteren gråter. Tenk deg at Sofie svarer på Louises spørsmål denne natten: «Er du våken, Sofie?». Skriv en tenkt dialog mellom søstrene.